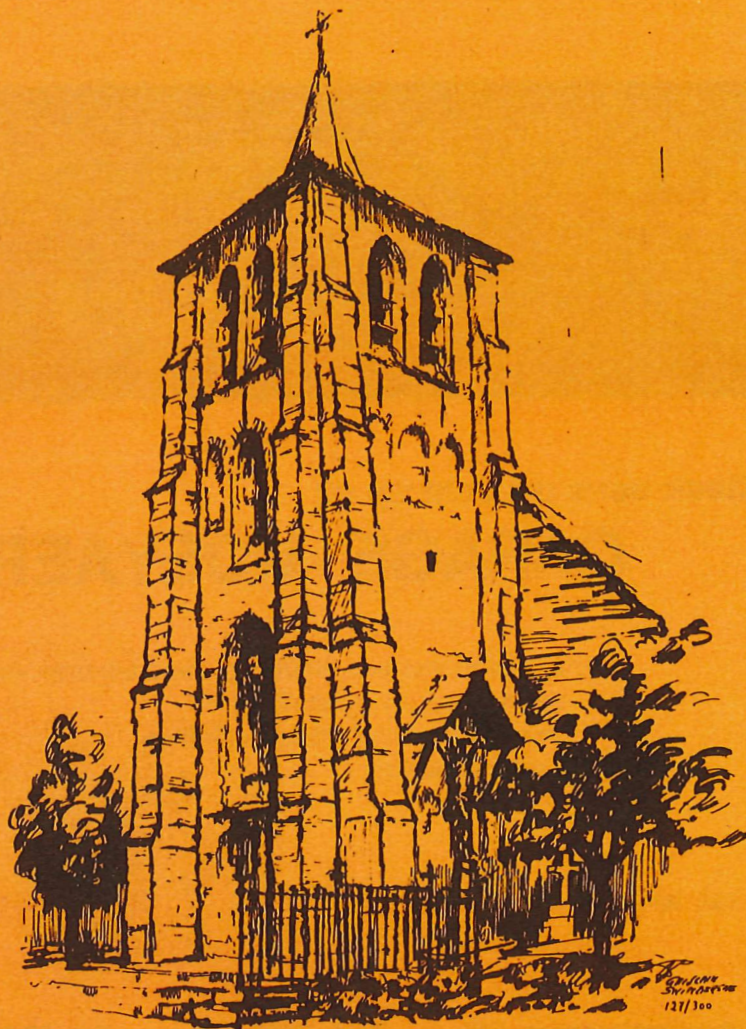

ZILLEGHEM

2de jaargang nr. 3

HET IS GOED RIJDEN MET FORD

Omdat hij zo voordelig is in onderhoud.
zo compleet is.
zo goedkoop is van onderdelen.

Steek eens uw licht op bij

GARAGE MOEYAERT

voor aankoop van een nieuwe of tweedehands wagen
onderhoud en herstellingen
montage van L.P. Gasinstallaties
carrosseriewerk

U zult tevreden zijn !

Torhoutsesteenweg 339

8211 Veldegem

Tel. 27.72.44

ZILLEGHEM

HANDELINGEN VAN DE KRING VOOR HEEMKUNDE
EN GESCHIEDENIS "P A S T O O R R O N S E"

RIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

1981 - 2DE JAARGANG NR 3

REDACTIE EN BEHEER:

Willy Peirsegaële St.-Laurentiusstraat 12 Zedelgem
Géry Cappon Schattingbeekstraat 3 Zedelgem
Patrick Arnou Groenestraat 55 Zedelgem
Victor Deceuninck Groenestraat 29 Zedelgem
Jules Pollet Sint-Elooistraat 16 Zedelgem
Leon Claeys Ruddervoordsestraat 40 Zedelgem
Jozef Vandenbroucke Kon. Albertstraat 2 Veldegem
Gaston Commeyne Rembertstraat 6 Veldegem

Studies verschenen in "Zilleghem"
of uittreksels daarvan, mogen niet
gebruikt noch aangehaald worden
zonder te verwijzen naar dit tijd-
schrift en de auteur.

Jaarabonnement: 200 F
P.C.R. 001-0771018-41 van
Heemkundige Kring "Pastoor Ronse"
Zedelgem

Verantw. Uitgever: Willy Peirsegaële, St.-Laurentiusstraat 12 Zedelgem

I N H O U D

De Kronemolen - herberg en molen	(Géry Cappon)	p. 66
Toestanden in de Zedelgemse kerk 1684 - 1685	(Jules Pollet)	74
Over de Armendis te Zedelgem tijdens de XVIe eeuw	(Jules Pollet)	82
De bevrijding van Zedelgem in 1944	(Patrick Arnou)	87

DE KRONEMOLEN

HERBERG EN MOLEN

Géry Cappon

De geschiedenis van de Kronemolen moet volledig in de kontekst gesteld worden met de aanleg van de Torhoutsesteenweg. Deze steenweg werd aangelegd onder het bewind van Maria Theresia van Oostenrijk, op initiatief van keurvorst Karl Theodoor, paltsgraaf van Rijnland en ook heer van Wijndale. Deze rechte weg opweinige uitzonderingen na, werd voltooid in 1754. Deze verkeersader, die een noodzaak geworden was, was van vitaal belang voor de handel en de economie van onze gewesten. Naast de tolbarrières die opgericht waren, kwamen daarnaast vrij vlug langs deze kasseiweg nog enkele herbergen bij. Zo treffen we te Zedelgem o.a. de oprichting aan van de Gouden Leeuw, waarrond zich snel een woonkern uitbouwde, en het ontstaan van de Gouden Krone.

Deze laatste herberg, gelegen langs de rechterzijde van de Torhoutsesteenweg richting Torhout, wordt hierna nader belicht.

De ligging kan moeilijk als gunstig worden beschouwd. Deze streek werd het "gemeene velt" genoemd, wat wijst op het onvruchtbaar karakter van deze omgeving; te meer dat deze heidegronden buiten de beschrijving van de ommeloper van 1674 vallen (1). Ruim honderd jaar later, in 1776, worden o.a. deze vijvers en velden in de "nieuwe ommeloper" beschreven door landmeter Jacques Verplancke op verzoek van de hoofdman Joachim Dekeyser (2). Ten andere, nu is het nog duidelijk zichtbaar hoe de landerijen en de weilanden rechtover de Kronemolen zuidoostwaarts in niveau afnemen. Dit is nog het

teken van de moerassige Loovelden met de geïnclaveerde vijvers.

Anderzijds was de ligging niet gesitueerd op een knooppunt van wegen; ook al ongewoon voor een herberg. Zelfs ter hoogte van de melkerij Sint-Laurentius te Veldegem zou de ligging evenmin gunstiger geweest zijn, aangezien van de verbindingsweg Veldegem-dorp naar de Torhoutsesteenweg half 18de eeuw nog geen sprake was.

Slechts één argument voor de oprichting van een herberg op die plaats kan worden ingeroepen: tussen Zuidwege en Bergen-op-Zoom te Torhout was een flink stuk met paard en kar en een herberg halverwege zou wellicht voor de aanstaande herbergier een lucratieve zaak kunnen betekenen.

De herberg "DE GOUDEN CROONE"

Het juiste bouwjaar van de herberg bleek totnogtoe onvindbaar, maar zal kortelings na de voltooiing van de Torhoutsesteenweg te situeren zijn. Op 20 december 1763 wordt de herberg verkocht. Hierbij verkocht Jacob Laroe en zijn echtgenote Pieternelle Ryde de herberg aan het Torhouts echtpaar Aernout Louis Willems en Anna Catharina Logiers (3). Nauwelijks drie jaar later, in april 1766, wordt de herberg opnieuw te koop aangeboden en is er opnieuw belangstelling uit Torhout. Pieter Goddyn (zoon van Gillis) gehuwd met Maria Joanna De Bruyne worden de nieuwe eigenaars van "een huys, wesende eene herberge, genaemt de CROONE, met de voordere edifitien ende den nombre van twee lynen lants, gestaen ende gelegen ter prochie van Zedelghem, te lande van den Vryen". De verkoop werd gesloten voor de som 1 500 guldens courant. Daarnaast verbond de verkoper Aernout Willems zich ertoe een "tonne bier te betaelen voor lijfcoop" (a) aan de koper en moest

- (a) "lijfcoop": Bij eigendomsovergang door koop werd als bewijs van de gesloten overeenkomst en ter bekrachtiging ervan, wijn gedronken door de koper, verkoper en getuigen. Zoals hier het geval is, wordt de wijn soms vervangen door bier. Later werd ook het drinken van bier vervangen door het geven van geld i.p.v. de drank zelf, waardoor de betekenis langzamerhand is uitgegroeid tot deze van drinkgeld.

Pieter Goddyn anderzijds "twee guineën" (a) schenken aan Aernout Willems' echtgenote (4). De grond waarop de herberg stond was eeuwige cijns van Karel Demuyne uit Zedelgem, waarvoor jaarlijks 12 gr. moet betaald worden. Geen enkele van deze voornoemde eigenaars hebben ooit de herberg zelf uitgebaat. Reeds in 1764 wordt Jan Maes als herbergier vermeld en zal er blijven tot 1771, alhoewel zijn pachtkontraakt nog loopt tot eind april 1773. Jan Maes vertrok en nam zijn intrek als waard in de herberg Zuidwege, alwaar hij alvast hoopte betere zaken te doen (5, 6). Niettemin bleef de relatie met zijn vorige huisbaas verder op vertrouwelijke voet, aangezien Jan Maes in 1775 "over leveringhe van bier, 8 pond 6 sch. 8 gr." moest betalen (7).

Uit het vorig koopkontraakt blijkt ook dat Jan Maes jaarlijks een pachtsom van 9 pond gr. moet betalen, waarop de nieuwe eigenaar gerecht was vanaf mei 1766. Daarnaast wordt de pachter de verplichting opgelegd om "syn bier byden proprietaris te haelen ten pryse als by pachtbrieve" (4). Inderdaad, Pieter Goddyn uit Torhout was brouwer en een vernuftig zakenman. Hij was eigenaar van de brouwerij en de herberg de "Swarte Leeuw" op de Burg te Torhout, een brouwerij die hij uit de nalatenschap van Frans De Bruyne en Isabella Thery (ouders van Pieter Goddyns eerste vrouw) had gekocht in 1760 (7). Vanaf 1771 komt in de "Croone" Ferdinand Deseck als herbergier. Hij was geboortig van Esen en gehuwd met Maria Petronilla Maes (6). Gedurende hun verblijf te Zedelgem sproten uit hun huwelijk vier kinderen (8). Ferdinand Deseck is nauwelijks 46 jaar oud geworden en stierf op 31 maart 1782. Zijn vrouw is het jaar daarop hertrouwd met Jacob Goddyn. Zij zijn in de herberg de "Croone" gebleven tot 1795 (9). Intussen was eigenaar Pieter Goddyn weduwnaar geworden en hertrouwd met Isabella Van Aelst. Hij heeft zijn goed te Zedelgem verkocht op 24 juni 1778 aan Jan Baptiste Fraeys, greffier van de stad Torhout, die het op zijn beurt enkele jaren later terug verkocht aan Marianna Vancoppenolle, weduwe van Jan Goddyn (10).

(a) "guineën": eertijds een Engelse munt van 21 shilling, die uit Guinees goud was geslagen.

De naamgeving aan de herberg vraagt wellicht enige uitleg. In alle verkoopakten tot hiertoe is altijd sprake geweest van de "CROONE". Anderzijds kennen we de eeuwenoude herberg de "CROONE" langs de Diksmuidse Heerweg; eveneens in deze periode vermeld zonder het adjectief "blauwe". Begrijpelijk dat misverstanden niet ondenkbaar waren. Slechts enkele archieven zijn mij bekend waarin duidelijk vermeld is: "DE GOUDEN CROONE" (6, 11). Werd dit adjectief toegevoegd om verwarring te voorkomen of kunnen we vergelijken met "tijdsgenoot" de GOUDEN LEEUW langs dezelfde steenweg, waar denkkelijk "gouden zaken" te doen waren na de aanleg van de nieuwe kasseiweg ?...

De Molen

De molen werd gebouwd op hetzelfde perceel als de herberg. Uit veiligheidsoverwegingen zoals gebruikelijk, werd deze molen opgericht achteraan op het erf. Van de exacte oprichtingsdatum werd geen enkel schriftelijk bewijs teruggevonden. Nochtans mag worden aangenomen dat met de komst van Jan Gevaert in 1796 de molen aldaar werd opgericht. Precies in dit jaar huwde Jan Gevaert met de Zedelgemse Isabella Clara Moyaert, waarbij hij elf kinderen had. In de burgerlijke stand wordt bij ieder geboorte van zijn kinderen "meunier" vermeld. In 1813 kwam de Kronemolen in het nieuws, toen aldaar op 28 juli een kind te vinden werd gelegd. Op het gemeentehuis van Zedelgem kreeg het meisje de naam Eugenie Verplatse (12). Uit de bevolkingstelling van 1814 blijkt dat Jan Gevaert geen inwonende knechten of meiden in dienst had; trouwens de oudste kinderen uit zijn kroostrijk gezin konden reeds als volwaardige hulp gerekend worden. Zijn twee ongehuwde kinderen Frans (°1811) en Anna (°1796) hebben het werk op de molen en op het hof verder gezet, alhoewel Jan Gevaert en zijn vrouw de molen niet hebben verlaten. Ze hebben beiden een hoge leeftijd bereikt. Ook de herberg bleef bestaan en vond deels haar cliënteel onder de boeren die een stevige pot dronken, terwijl ze wachtten op hun "bakke". Frans en Anna Gevaert hadden wel inwonend dienstpersoneel: Jacobus Beselaere (37 jaar, uit Zwevezele) en Anna Plancke (17 jaar, uit Zedelgem) (13).

In 1857 heeft de familie Gevaert de molen verlaten en werden in november opgevolgd door Karel Vankerrebrouck (°1815), die geboortig was van Hansbeke. Hij was gehuwd met Rosalia Desmet en hadden bij hun aankomst te Zedelgem reeds twee kinderen, die geboren waren te Knesselare. Ook zij hadden inwonend huispersoneel in dienst: Felix Verbeke en Bruno Withouck. Deze laatste was ketser en voordien reeds in dienst geweest op de Lepemolen (15). Toen Karel Vankerrebrouck stierf in 1880 moest zijn jongste zoon Theophile (° te Zedelgem, 1861) het molenaarswerk reeds op 19-jarige leeftijd voortzetten. Zijn oudere broer Alphonse was inmiddels gehuwd en had de molen te Jabbeke betrokken, gelegen aan de westzijde van de dorpskom (16).

Op 19 april 1895 erfde Theophile Vankerrebrouck uit de nalatenschap van zijn ouders "den koorwindmolen, genaemd den Kroonmolen, met de roerende en draaiende werken van dezelve; benevens een woonhuis, schuer, koeistal en zwynskoten, bebouwde grond, hoveniershof, boomgaard en molenwal" (17). Theophile Vankerrebrouck was gehuwd met Eugenia Jonckheere, de halfzuster van Ludovica Jonckheere van de Lepemolen. Zij hadden acht kinderen, waarvan de vijf oudsten mee op de foto mochten poseren. (Zie volgende bladzijde). Daardoor kon vrij nauwkeurig de foto gedateerd worden: 1904.

In tegenstelling met de Lepemolen is de Kronemolen gedurende WO.I gevrijwaard gebleven. Niettemin werd de molen gesloopt in 1929 - 1930. De molen was toen reeds in een kaduke toestand gekomen en aangezien er te weinig maalwerk was, loonde het de moeite niet meer om de dure herstellingen uit te voeren. Ook de mote is volledig afgevoerd zodat ter plaatse geen getuigenis meer is van deze open standaardmolen. Dergelijk molentype duidt op een houten molen, die gebouwd is rond een houten spil uit eik. Deze spil wordt recht gehouden door middel van vier schuine schoorbalken, die afzetten worden genoemd. Op deze afzetten is er bij de Kronemolen geen dak gelegd, zodat van een open voet wordt gesproken. De afbeeldingen geven daaromtrent een duidelijke voorstelling. De Kronemolen telde 20 treden, zodat de hoogte van de maalzolder 5 m bedroeg.

Zedelgem: De Kronemolen (privé verzameling)

Deze foto dateert van 1904.

In de deuropening van de maalzolder herkennen we molenaar Theophile Vankerrebrouck. De ketser op de kar kon niet geïdentificeerd worden.

Uiterst rechts herkennen we Eugenie Jonckheere, de molenarin met haar jongste spruit op de arm (Hector, geb. 1903).

De overige kinderen vlnr. zijn: Karel (1896), Bertha (1901), Hendrik 1899) en David Vankerrebrouck (1897).

Technische gegevens:

Ligging van de herberg en de molen: deelgemeente Veldegem, Torhoutsesteenweg nr 416 onder de sectie E nr 647^f en 649^c.

Bronnen:

- (1) R.A.B.: "Brugse Vrije Registers" nr 15716, ommeloper van Zedelgem 1764 door P. Lust.
- (2) R.A.B.: "Brugse Vrije Registers" nr 15720, nieuwe ommeloper 1776 door J. Verplancke.
- (3) R.A.B.: "Brugse Vrije Registers" nr. 16180 fo. 172 v (Wettelijke Passeringen).
- (4) R.A.B.: "Brugse Vrije Registers" nr 16180 fo. 173 r.
- (5) R.A.B.: "Brugse Vrije Registers" nr 6681 t.e.m. 6686 (prochiererekeningen 1764 tot 1769).
- (6) R.A.B.: "Registers van het Vrije" nr 582 pag. 81-82 (1790).
- (7) R.A.B.: "Archief Lichtervelde" nr. 2032 (Staat van Goed; De Bruyne Marie Joanne).
- (8) R.A.B.: "Parochieregisters Zedelgem" nr 5 (1760 - 1778).
- (9) R.A.B.: "Brugse Vrije Registers" nr 6705 (prochiererekening 1795)
- (10) R.A.B.: "Brugse Vrije Registers" nr 16205 fo. 65 en 66 (Wettelijke Passeringen).
- (11) R.A.B.: "Bundels van het Vrije" nr 4095 (1768).
- (12) "Zilleghem" jg. 1, 1980 pag. 87 door G. Cappon
- (13) Gemeentehuis Zedelgem: "Bevolkingsregisters 1846" boek F blz. 73.
- (14) Gemeentehuis Zedelgem: "Bevolkingsregisters 1856" boek F blz. 70.
- (15) Gemeentehuis Zedelgem: "Bevolkingsregisters 1870" boek E nr 175.
- (16) "Biekorf" jg. 58, 1957 pag. 368 door R. Henneman.
- (17) Notariaat Van Halmé dd. 19.04.1895 akte nr 52; standplaats Zedelgem.

Zedelgem: De Kronemolen. (privéverzameling)

Deze foto kon niet nader gedateerd worden, maar zal omtrent 1920 genomen zijn.

Ook bij deze afbeelding is het duidelijk dat de molen een open standaardmolen is.

TOESTANDEN IN DE ZEDELGEMSE KERK

1684 - 1685

Jules Pollet

Twee dokumenten: een verslag over een bisschoppelijk bezoek in 1684 en het verslag over een dekaniaal bezoek in 1685, geven ons enkele inlichtingen over de toestand van de Zedelgemse kerk in die jaren. De gegevens uit deze verslagen geven ons op meer dan een punt aanvullingen en verbeteringen bij pastoor F. Ronse's Geschiedenis van Zedelgem - Veldegem. (1)

Bisschoppelijk bezoek

Op 16 oktober 1684 bezocht bisschop Humbert Willem de Precipiano (1682 - 1690) de kerk van Zedelgem. Hij bekeek het kerkgebouw en zag dat de kerk, toren en kerkhof in goede staat verkeerden. Daarna trad hij de kerk binnen en trok naar het tabernakel, dat midden op het hoogaltaar stond. Het slot van de tabernakeldeur verkeerde in een bedenkelijke staat en binnen in het tabernakel was het een wanordelijke boel. Niet te verwonderen dus dat de pastoor de opdracht kreeg te zorgen voor een nieuw slot en voor meer orde. Ook moest hij de gekonsacreerde hosties tijdig vernieuwen. De gewijde vaten verkeerden, rekening gehouden met de tijdsomstandigheden, in een behoorlijke toestand: "sacra vasa pro hoc tempore sunt decentia". Nog maar op 15 augustus 1684 immers was, door het Bestand van Regensburg, de oorlog beëindigd. Tijdens deze oorlog, in oktober 1683 begonnen, hadden de Fransen die in Zedelgem gekampeerd lagen, veel onheil, brandstichting en verwoesting in Zedelgem aangericht, zonder nog te spreken van de zware oorlogsbelastingen en opeisingen die men had moeten opbrengen (2). Onder deze verwoestingen had ook de sakristie enigszins geleden door een

inbraak die er was gebeurd.

Van de drie altaren was alleen het hoogaltaar gekonsakreerd. Dit was gedaan door bisschop Karel vanden Bosch op 26 april 1652, ten tijde van pastoor en deken Jacobus van Gerensdael. Deze was pastoor te Zedelgem van 1647 tot 1658. Dan werd hij een der drie pastoors van St.-Salvator te Brugge tot hij in 1660 pastoor werd van het Brugse Begijnhof. Hij stierf er in 1677. Van 1649 tot 1664 was hij tevens deken der Kristeneheid van Torhout(3). De zijaltaren waren toegewijd, het ene aan O.-L.-Vrouw, het andere aan St.-Laurentius, maar niet gekonsakreerd. Voor de rest was alles goed in orde: de doopvont was net en goed gedekt en er waren voldoende gewaden en kerklinnen voorhanden. Aan relieken bezat de kerk enkel die van Ste.-Julia(na). Nu en dan werden deze, ter verering door de gelovigen, uitgesteld. Hiervoor werd een rijve gebruikt, door pastoor F. Ronse genoemd: de rijve van St.-Laurentius. In deze rijve immers werd door pastoor Jacob van Gerensdael ook plaats gemaakt voor de relieken van St.-Laurentius en boven op deze rijve werd een klein borstbeeld van St.-Laurentius aangebracht. Voor de eredienst van St.-Laurentius had pastoor Jacob van Gerensdael zich met alle kracht ingezet: "ego peregrinationem et devotionem erga Patronum (S. Laurentius) totis viribus promovi, sed ut audio, fervor tepescit" (4). De relieken van Ste-Julia werden op 24 juli 1647 door bisschop Niklaas de Haudion aan Zedelgem geschonken.

Aflaten kon men alleen verdienen als lid van het Broederschap van de Rozenkrans. We dienen hier op te merken dat de bisschop zich vergiste in de naam van het Broederschap. Het ging hier niet om het Broederschap van de Rozenkrans, maar wel om dat van het Schapulier. Zo zien wij het in het dekaniaal verslag van 1685 en ook in de verslagen der volgende visitaties (6).

Het patronaatsrecht over de kerk, toegewijd aan St.-Laurentius, behoorde aan de abt van de St.-Pietersabdij te Gent. Deze stelde dus de pastoor ter benoeming voor aan de bisschop en benoemde ook de koster.

Er waren in 1684 te Zedelgem ongeveer 500 communicantes, zodat we de bevol-

king mogen ramen op zo'n 750 inwoners. Geen enkele was verdacht van ketterij of overspel. Alleen Petronilla, weduwe Moeijaert, was van superstitie verdacht.

De Tienden

Voor een derde waren de tienden in handen van de abt van St.-Pietersabdij te Gent. Hier vergist zich de bisschop. Dit derde der tienden kwam toe aan een andere kerkelijke instelling te Gent: het St.-Baafs of Katedraalkapittel. Dit zien we o.a. in andere visitatieverslagen en in de Zedelgemse Omloper van 1674 (7). Voor een negende waren de tienden in handen van de abt der St.-Andriesabdij bij Brugge en voor een achttiende waren ze in handen van leken. De andere helft der tienden kwam toe aan de pastoor van Zedelgem, behalve enkele kleine deeltjes, die hij moest delen met de Kerkfabriek en de Armendis van Zedelgem.

Volgens de Omloper van Zedelgem van 1674 was de belastingswaarde der Zedelgemse tienden als volgt:

- 1° de tiende van de pastoor was getakseerd op 22 gemet. Hij moest dus voor zijn tienden evenveel belasting betalen als iemand die 22 gemet aan belastbare oppervlakte land gebruikte.
- 2° de tiende van het St.-Baafskapittel te Gent was eveneens getakseerd op 22 gemet.
- 3° de overige tienden waren allen samen getakseerd op 17 gemet 1 lijne 75 roeden. Bij deze tienden vinden we o.a.
 - de tiende van de abt van St.-Andries, getakseerd op 5 gemet;
 - de "Torre" tiende, getakseerd op 5 gemet;
 - de tiende van de erfgenamen van Cornelis Logghe, die deze tiende hadden gekocht aan de Heer van het Hof te Zedelgem, was getakseerd op 5 lijnen;
 - de "Wellewaert" tiende op 7 lijnen 50 roeden;
 - de St.-Laurentiustiende op 1 lijne;
 - de St.-Laurentiustiende te "Noortweghe" op 2 lijnen (8).

De Registers

Wanneer de bisschop daarna overging tot de inspectie der parochiale registers, stelde hij een grove nalatigheid vast. Sedert 14 maart 1674 was geen enkel doopsel meer ingeschreven; sedert 3 december 1673 geen enkel huwelijk en sedert 28 september 1673 geen enkel overlijden. Daarom kreeg de pastoor bevel onverwijld deze nalatigheid te herstellen: "ordinatur ut absque mora suppleatur". Van 1674 tot 1679 was Petrus vande Wiele pastoor geweest te Zedelgem en in de parochiale registers had hij maar ook geen enkele akt ingeschreven. Ook de Tieltenaar Rochus Simons, die op 25 maart 1679 door bisschop Frans de Baillencourt tot pastoor van Zedelgem was aangesteld, had tijdens de eerste vijf jaren van zijn pastoraat ook niets ingeschreven in de registers. In opvolging van dit bevel herstelt Rochus Simons de eigen nalatigheid, maar niet die van zijn voorganger. Vanaf 1679 begint zijn nieuw register van doopsels, huwelijken en overlijdens.

De Bisschop houdt een hoorzitting

Daarna vroeg de bisschop het oordeel van enkele notabelen over pastoor en koster. Hoofdman Jacob van Male fs. Joos wist te vertellen dat de pastoor goed zijn taak vervulde en dat de goddelijke diensten op competente wijze gebeurden: "bene fungi suo munere et officia divina competenter fieri". Over koster Philippus Haeghebaert, die tevens ontvanger was van Kerk en Dis, was hij allerminst tevreden. Hij zou het beter vinden moesten kerk- en dismeesters zelf het werk van ontvanger doen en dit gratis.

De aankomende kerkmeester Philippus Verplancke zegde dat nogal enkelen erover klaagden dat de parochiale mis niet op het vastgestelde uur begon en dat een jaar lang, tijdens de voorbije oorlogstroebelen, de kinderen zo goed als geen katechismusonderricht hadden gekregen.

Dismeester Maarten Ketelaere was wat radikaal: hij beweerde dat tijdens de voorbije oorlogstroebelen de parochiale mis nooit op het vastgestelde uur was gehouden en dat aan de kinderen geen katechismusonderricht was gegeven: "dicit durantibus hisce turbis nullam fuisse servatam horam Missae parochialis nec fuisse catechismum". Ook klaagde hij erover dat de goederen van de Dis niet goed werden beheerd en dat de koster, die ontvan-

ger was, de vereiste rekeningen niet voorlegde. Dit moest nu eens door anderen van hem worden geëist. Ook drong hij erop aan dat iemand anders zou aangesteld worden als ontvanger: iemand die bekwamer was en ook rapper de zaken zou afhandelen. Hij wist ook nog te vertellen dat een verkoop van bomen, toebehorend aan Kerk en Dis, die ongeveer 220 lb.gr. hadden opgebracht, door de koster nooit in een rekening waren verantwoord. En toch was het reeds 13 jaar geleden dat deze verkoop was gehouden. Dit was, volgens de dismeester, pure fraude ten nadele van de armen en behoeftigen. Zover had de koster door zijn manier van handelen het gebracht dat de armen wat meel moesten gaan bedelen bij de beter gestelden, in plaats van dit te kunnen bekomen van de Dis.

Ook de St.-Laurentiusmeester Adriaan Scaessens deed zijn duit in het zakje. Wat het uur van de mis en het katechismusonderricht betrof, was hij het eens met wat de vorigen hadden gezegd. Voor de rest vond hij dat de pastoor goed zijn taak vervulde: "dicit quoad Missam et Catechismum ut precedentes, et de cetero pastorem bene fungi suo munere". Ook klaagde hij over de manier waarop de koster zijn ontvangerschap uitoefende.

Toen de koster daarna ter verantwoording werd geroepen, zegde hij dat al zijn rekeningen klaar waren en bij de deken ingediend.

Als laatste woord van dit verslag schreef de bisschop: "inspiciantur" : dat deze rekeningen worden nagezien !

Na te Zedelgem de visitatie te hebben verricht, trok de bisschop naar Aartrijke, waar hij eveneens op 16 oktober 1684 visitatie hield.

Dekanale visitatie 1685

Uit het jaar 1685 is een verslag bewaard over de toestand van de Zedelgemse kerk van de hand van deken Joos Caura.

Joos (Judocus) Caura was van 1652 tot 1683 pastoor van Aartrijke. Sedert

1674 was hij tevens deken der Kristenheid van Torhout. In 1683 had hij van pastorijs verwisseld met Joos Poppe, pastoor van St.-Anna te Brugge. Dit gebruik om van pastorijs te verwisselen, gebeurde nogal eens en noemde: permutatio. Sedert 1683 dus was Joos Caura pastoor van St.-Anna te Brugge, maar bleef voort deken van Torhout. Zo lezen we b.v. in het parochiaal register van St.-Anna, begonnen in 1686, dat Joos Caura er pastoor was en deken der Torhoutse Kristenheid: "pastor proprietarius et decanus Christianitatis Thoraltensis". Het verslag van deken Joos Caura uit 1685 is niet gedateerd noch ondertekend. Uit de gegevens echter die erin voorkomen, aangaande de dienstjaren der pastoors, moet dit verslag uit 1685 zijn. Zeer duidelijk ook herkennen we, in deze verslagen over de kerkelijke toestand in de 16 parochies der dekenij Torhout, het geschrift van Joos Caura (9).

Aangezien dit verslag slechts één jaar na het verslag van de bisschop komt, vernemen we er niet veel nieuws. Toch willen we volgende zaken naar voor halen.

In het tabernakel is orde geschapen, het is passend versierd, het is droog en net en onder de ciborie, waarin het Allerheiligste wordt bewaard, is een corporale uitgespreid. Ook de H. Oliën worden in het tabernakel bewaard. Aan gewijde vaten is er een monstrans, een zilveren ciborie, zilveren pixis voor de H. Oliën en een vergulde zilveren kelk. De godslamp brandt op zon- en feestdagen tijdens de goddelijke diensten, anders nooit omdat de kerk het geld niet heeft om de brandolie te betalen. In de doopvont achteraan in de kerk, is er helder, onbedorven water. Ze is goed gesloten en voor zover de pastoor het weet, worden de nieuwgeborenen zonder uitstel gedoopt. Het gekonsakreerde hoogaltaar alsook de niet-gekonsakreerde zijaltaren van O.-L.-Vrouw en St.-Laurentius zijn voorzien van de nodige kruisen en ornamenten.

Sedert enkele jaren bestaat er een Broederschap van het Schapulier, waaraan aflaten zijn verbonden. Volgens F. Ronse werd dit Broederschap in 1730 opgericht. Hier zien we dat het in 1685 reeds enkele jaren bestond. Ook in

het visitatieverslag uit 1719 wordt dit Broederschap vermeld (10).

De sakristie is ruim, mooi, maar wat vochtig. Ze sluit goed en gewaden en kerklinnen worden er bewaard. Daar staat ook een koffer, waarin de registers en de dokumenten van Kerk en Dis worden opgeborgen. Doopsels, huwelijken en overlijdens worden door de pastoor in hetzelfde register in-geschreven. Ook zijn er voldoende boeken voor de goddelijke diensten.

In de kerk staan twee biechtstoelen en een preekstoel. De kerk heeft een nogal grote bakstenen toren waarin slechts één klok hangt. Deze is echter zwaar genoeg om in gans de parochie te worden gehoord: "*est satis magnum campanile lateritium, in quo tantum una pendet campana, quae satis magna est ut per totam parochiam audiatur*".

Pastoor Rochus Simons, een Tieltenaar, haalt zijn inkomsten uit zijn tienden, zijn landbezit en uit het exonereren der gefundeerde jaargetijden. Zonder casueel bedraagt zijn jaarlijks inkomen 500 florijnen. Hij heeft de zorg over ongeveer 500 communicantes, wat een bevolking veronderstelt van zowat 750 zielen. Niemand van hen was ketter, geëxcommuniceerde of echtbreker. Hij had dus geen enkel zwart schaap in zijn kudde.

Om de twee jaar, soms om het jaar, worden de rekeningen van Kerk en Dis ter goedkeuring voorgelegd. De Kerk heeft een aanzienlijk deficit: volgens de laatst gehoorde rekening, meer dan 200 lb.gr. De Dis daarentegen beschikte volgens de laatste rekening over een batig saldo van meer dan 100 lb.gr.

Over de koster, Philippus Haghebaert junior, wist de deken niet veel goeds te schrijven. Hij was allerminst zorgvuldig in zijn bediening en hij hield geen school. Toch was de Zedelgense jeugd niet volledig van onderwijs verstoken: er was een privaat-onderwijzer: "*est particularis ludimagister docens iuventutem*".

Zo weten we dan uit de woorden van bisschop en deken hoe de toestand was in de Zedelgense kerkgemeenschap ten jare 1684 - 1685.

Bronnen:

- (1) Bisschoppelijke visitatie in Rijksarchief Brugge, Kerkarchief nieuw nr 413 - Dekanale visitatie, ibidem nr 375.
- (2) Over dit oorlogsonheil zie: Zilleghem 1e jaargang 1980 p. 20 en F. Ronse, Geschiedenis van Zedelgem-Veldegem p. 117 en 231.
- (3) F. Ronse, o.c. p. 114 - 115.
- (4) Catalogus Pastorum in Decanatu Thoraltensi 1663 in Rijksarchief Brugge, Kerkarchief nieuw nr. 378 - F. Ronse o.c. p. 91.
- (5) Ronse o.c. p. 91.
- (6) Visitatieverslag 1719 in Rijksarchief Brugge, Kerkarchief nieuw nr.409.
- (7) Omloper Zedelgem 1674 in Rijksarchief Brugge, Vrije registers nr. 15717 - F. Ronse o.c. p. 69.
- (8) zie (7).
- (9) Rijksarchief Brugge, Kerkarchief nieuw nr 375.
- (10) Rijksarchief Brugge, Kerkarchief nieuw nr 409 - F. Ronse o.c. p. 151.

Aan volgende ledenprijzen staan U ter beschikking:

Ronse Fr.: Geschiedenis van Zedelgem-Veldegem	560 F
Ronse Fr.: De Romaansche doopvont van Zedelghem	80 F
Peirsegaele W. : Keizer Karel V, vader van Europa	130 F
Atlas van alle Westvlaamse gemeenten rond 1960	300 F
Baert Ph.: De kerken van West-Vlaanderen vóór 1914	1 080 F
Arren R.: De Rijkswacht Koekelare	160 F
Molenkalender 1980	50 F
Kastelenkalender 1981	50 F
Arnou P. en Devadder J. C.F.X.: 75 jaar Broeders Xaverianen en St.-Leoschool te Zedelgem	200 F
Kaartengids van het Houtland	160 F
West-Vlaanderen in beeld	480 F
Folder van het Heirwegpad	10 F
Pluimveehouderij	100 F
Hessel R.: Het volkslied in West-Vlaanderen	650 F

E.H. Willy Peirsegaele
St.-Laurentiusstraat 12
Zedelgem
P.C.R. 000-0582277-83

OVER DE ARMENDIS TE ZEDELGEM TIJDENS DE XVIE EEUW

Jules Pollet

De dis was een kerkelijke instelling die zorg droeg voor de behoeftigen. Deze werden dan ook disgenoten genoemd. Over de Zedelgense dis komen we iets te weten uit de bewaarde disrekeningen en uit de leggers, waarin de bezittingen van de dis staan opgeschreven (1).

Bezittingen, inkomsten en uitgaven werden beheerd door dismeesters. Er was steeds een dienstdoende en een aankomende dismeester. Wanneer op het einde van zijn dienstjaar de dismeester zijn rekening ter goedkeuring had voorgelegd aan de auditeurs, trad de aankomende dismeester in zijn plaats: hij werd dienstdoende dismeester, en een nieuwe aankomende dismeester werd gekozen. Auditeurs waren de pastoor en de heer van Zedelgem. Zo liep de ambtstermijn van de dismeester over twee jaar: een jaar waarin hij aankomende een jaar waarin hij dienstdoende dismeester was. Zo waren er steeds twee dismeesters. Het dienstjaar begon en eindigde op St.-Paulusdag (25 januari). De disrekeningen werden aanhoord en gesloten samen met de kerkrekeningen een of enkele dagen na 25 januari. Na het aanhoren en sluiten der rekening volgde een gelag voor de aanwezige parochianen ten belope van 4 lb.par. waarin de kerk de twee derden, de dis één derde betaalde.

Gekende dismeesters uit de XVIe eeuw zijn:

- 1537 : Jan van Hove fs. Christiaan
- 1538 : Antoon van Dickele
- 1557 : Adriaan Lievens fs. Daniël
- 1569 : Severijn Maelfeijt
- 1570 : Pieter de Bake
- 1572 : Frans Mulaert
- 1573 : Lieven Vijaene

Inkomsten van de dis

Anvankelijk, in de vroege Middeleeuwen, beschikte de dis voor de dienstverlening aan de armen over een derde van de tiendenopbrengst. Reeds vroeg echter was dit deel der tienden van zijn oorspronkelijk doel afgewend en in handen van vreemden gevallen. Zo beschikte de dis van Zedelgem alleen nog over een klein tiendeke, dat werd opgehaald op enkele landen gelegen in de wijk Zuidwege. Deze tiende werd de "torrethiende" genoemd. Zo lezen we b.v. in disrekening 1570 : "ontfaen van Cornelis Schasins van twee deelen eender thiende ghe-naempt de torrethiende: 27 lb.4 s.par."

Een derde van alle tienden bleef voorbehouden aan de pastoor; zo is hier dan natuurlijk maar spraak van de twee derden. De dis haalde zelf zijn tiende niet op maar ze werden verpacht. Hier zien we dat de pachter van deze tiende Cornelis Schasens was.

Welgestelden echter hadden aan de dis schenkingen gedaan van gronden en renten, zodat de dis weer over voldoende inkomsten beschikte. Volgens de legger van 1557 beschikte de dis dan over 23 gemet 7 roeden akkerland en meersen. In de disrekening 1570 zien we dat de dis eigenaar was van 20 gemet 87 roeden akkerland en 3 gemet 30 roeden meers. Deze gronden werden verpacht en brachten in 1570 59 lb. 10 s.par. op. Het bosbezit van de dis bedroeg in 1557: 14 gemet 2 lijnen 23 roeden in Zedelgem en 13 gemet 2 lijnen 60 roeden in Aartrijke. Wanneer het hakhout in deze bossen bekwaam was werd het verkocht. Zo lezen we in de disrekening 1570 : "Ontfaen van Andries de Kijsre (Keijsere) van coope van tailliehout ghe-naempt Calluppins straetken: 14 lb. 2 s.par." Op deze disbossen werd toezicht gehouden door Thomas van Moere, die jaarlijks 1 lb. 2 s.par. kreeg "voor de disschebusschen te verwaren vande beesten". Namen van schenkers van deze gronden zijn in de loop der tijden in vergetelheid geraakt. We lezen alleen nog in disrekening 1570 van 1 lijne meers "die Maeijken vanden Steghele de K(erck)edisch ghaf".

Andere schenkers hadden een rente ten bate van de dis bezet op een of ander erfgoed. Een rente was een kleine som geld, die een persoon op zich

had genomen jaarlijks te betalen en dit bij wettelijke akte bezet had op een of ander erfgoed. De dis beschikte dan over 77 renten bezet in Zedelgem; drie in Loppem; vier in Aartrijke; twee in Ettelgem; één in Snellegem; één in St.-Andries en één in "Sinte Cattelijne te Cnocke" (2). Deze renten brachten in 1570 de som op van 12 lb. 7 s. 4 d.par.

Zeer bescheiden inkomsten kwamen voort uit de geldomhalingen door de dismeesters gedaan in de kerk. We lezen in disrekening 1570 dat werd opgehaald: 12 s.par. "vuten apt ofte van rapoorte ghehaelt binde kercke vanden ghemeenen prochiaenen".

Een serieuze inkomst was het batig saldo der voorgaande rekening. Zo kon de dismeester voor 1570 starten met 164 lb. 1 s. 10 d.par.: het batig saldo van de rekening 1569. Het boni der rekening 1570 bedroeg: 107 lb. 4 s. 10 d.par.; dat van 1571: 89 lb. 5 s. 2 d.par. en dat van 1572: 38 lb. 16 s. 4 d.par. Hier zien we zeer duidelijk het kleiner worden der batige saldi. Een oorzaak zal wel zijn de steeds meer troebel wordende tijd, die de behoefte doet stijgen.

Het totaal inkomen van de dis: in 1570 : 300 lb. 19 s. 2 d.par.
in 1571 : 226 lb. 16 s. 2 d.par.
in 1572 : 188 lb. 7 s. 9 d.par.

De uitgaven van de dis

Naar volgende voorzieningen ging het geld van de dis:

1. "Dischrechtijnghe": Op sommige feestdagen tijdens het jaar werd de tafel (dis) der dismeesters achteraan in de kerk gedekt: door de dismeesters werd brooddeel gehouden voor de armen. Dit gebeurde op volgende feestdagen:

- "up onser Vrouwendach Lichmesse" (2 februari)
- op de 1e, 2e, 3e, 4e en 5e zondag in de Vasten
- op palmzondag
- "up onse Vrouwendach in Maerte" (25 maart)
- "upden paesschedach" (Pasen)
- "up vercoren maendach naer Paesschen" (maandag na Pasen)
- "upden assencioensdach" (O.H. Hemelvaart)
- "upden Sijnsendach" (Pinksteren)
- "upden vercoren maendach naer Sijnsen" (maandag na Pinksteren)

- "upden helegghen sacramensdach"(feest van het H. Sacrament)
- "up Sinte Jansdach mitssomers" 24 juni)
- "up onse lieve Vrouwedach" (10 augustus - Patroonfeest)
- "up onse lieve Vrouwedach half ougust" (16 augustus)
- "up onse Vrouwedach in Septembre" (8 september)
- "te kerremesse" (kermis, zondag voor 14 september)
- "upden alder helegghendach" (1 november)
- "upden alder sielendach" (2 november)
- op de 1e, 2e, 3e en 4e zondag in de Advent
- "up onse lieve Vrouwendach voor Kerstdach" (8 december)
- "upden kerstdach" (25 december)
- "upden nieuwdach" (1 januari)
- upden derthiendach" (6 januari - Driekoningenfeest)
- "upden vercoren maendach naer kerstdach"(maandag na Driekoningen)

In totaal werd zo op 31 verplichte heiligdagen brooddeel gehouden voor de armen; een uitgave van 21 lb. 14 s.par. per jaar. Ook bij begrafenissen van notabele parochianen alsook bij de jaargetijden van Filips van Zedelgem, Rogier van Male en Jacob Hellinck gebeurde dit ook, omwille van beschikkingen door deze personen genomen.

2. Bedelingen aan de disgenoten: Zoals we het in de rekeningen lezen werd aan de behoeftigen ondersteuning gegeven "om bij te levене": om in leven te blijven. Als voorbeeld geven we hier de namen der disgenoten, die volgens de disrekening 1571 ondersteuning kregen:

- Pieter Buuck: 3 lb. 4 s.par. "als hij zieck was ende zijn wijf huer verbernt (verbrand) hadde".
- Daniël de Dijser: 3 lb. 16 s.par.
- Martin de Veije: 8 lb. 13 s.par. en later nog eens 3 lb.par. "om bij te levене in zijn siecte".
- Andries Heldecop: 3 lb. 15 s.par.
- Mahieu de Rase: 11 lb. 6 s.par.
- Pieter Velle (Vellekens) 1 lb. 11 s.par. verder nog 18 s. par. om een paar "overcousen te coopen als zijn ghoet ghenomen was" en later nog eens 1 lb. 4 s.par. "om een hemde mede te coopen".
- Adriaen de Cup(e)re: 3 lb. 14 s.par.
- "Piroone de bruoet woonende bijde nieuvoort" wordt in 1570 vermeld als "de weduwe vande schoelappre bijde nieuvoort": 2 lb. 6 s.par.
- Jan van Hove: 1 ob. 4 s.par.
- Jan vande Beke: 3 lb. 16 s.par.

Zo werd in 1571 aan 10 behoeftigen ondersteuning verleend voor een totaal van 48 lb. 7 s.par. In 1570 was dat aan 14 behoeftigen voor een bedrag van 83 lb. 13 s.par. en in 1572 aan 16 armen voor samen 66 lb. 3 s.par.

3. Uitbesteding van behoeftigen: Armen die niet in staat waren voor zichzelf te zorgen zoals b.v. zieken of weeskinderen werden op kosten van de dis uitbesteed. De dis betaalde voor "de houdenesse" van deze behoeftigen. Zo wordt in 1570 aan Pieter Coppens 18 lb.par. betaald "voor houdenesse vanden armen kinde over een jaer".

4. Andere betalingen: De dis stond ook in voor het betalen van een deel der kapelaanswedde. Voor ieder "vierendeel-jaers" werd aan hem 6 lb.par. betaald. Aan de pastoor en de koster werd betaald voor de gedachtenisvieringen van overledenen, die ten laste waren van de dis. Zo lezen we in 1572 dat 1 lb. 5 s.par. werd betaald "anden prochipape voor zijn obijten ghevallen Sinte Jansmesse"; aan de koster werd hiervoor 5 s.par. betaald. Ook de belastingen op de bezittingen van de dis moesten worden betaald. Zo moest de dis in 1572 1 lb. 9 s. 4 d.par. betalen "vanden XXe pennijnck van alle de disschelanden" en ook 6 s. 2 d.par. "vanden XXe pennijnck vande hervelicke renten toebehoorende den disch". Voor het schrijven der rekening werd 3 lb. par. betaald en wat betaald werd voor het gelag zagen we hoger.

De totale uitgaven bedroegen in 1570 : 193 lb. 14 s. 4 d. par.
in 1571 : 137 lb. 11 s.par.
in 1572 : 149 lb. 11 s. 5 d. par.

Bronnen:

- (1) Legger der dislanden en disrenten 1537 en 1557 in kerkarchief Zedelgem nr. 92.
Disrekening 1570, in Rijksarchief Brugge, Vrije Registers nr 14206
Disrekening 1571 en 1572 in Kerkarchief Zedelgem nr 120
- (2) Ste.-Katelijne is de benaming der oudste parochiekerk te Knokke, nadien werd het Ste.-Margriete (M. Coornaert, Knokke, p. 292)

DE BEVRIJDING VAN ZEDELGEM IN 1944

Patrick Arnou

Voorwoord

Reeds lang had ik met de gedachte gespeeld documentatie te verzamelen over Zedelgem in beide Wereldoorlogen. Deze twee periodes zijn van zeer groot belang in de geschiedenis van onze gemeente. Het is nu wellicht een geschikt ogenblik daarvoor. Men vindt nog vele getuigen, die belangrijke gegevens weten te verschaffen en de gebeurtenissen zijn reeds veraf genoeg om er vrijelijk over te praten. Als een eerste kristallisatie, deze bijdrage over de bevrijding na de tweede Wereldoorlog. Ze is in twee delen gesplitst. In een eerste deel komen de eerder militaire operaties aan bod, nl. het achteruittrekken van de Duitsers en het binnenkomen van de Geallieerden. In het tweede deel zal dan uitgeweid worden over de gebeurtenissen onmiddellijk na de bevrijding, waarbij ook zal gepoogd worden netelige dossiers zoals de repressie op een zo objectief mogelijke manier te benaderen.

Ik dank hierbij alle mensen bij wie ik gastvrij ontvangen werd op mijn zoektocht naar gegevens. Op verzoek van enkelen worden hun namen hier niet vernoemd. Ik heb geprobeerd die getuigen te vinden die in de oorlog of kort erna een belangrijke rol hebben gespeeld in de toenmalige ontwikkelingen. Indien lezers over inlichtingen of feitenmateriaal in verband met de wereldoorlogen te Zedelgem beschikken, zou ik hen zeer hartelijk danken, mochten zij mij daarvan op de hoogte stellen.

1. Het terugtrekken van de Duitse troepen.

Op 6 juni 1944 waren de geallieerden in Normandië geland en rukten sindsdien op in nogal snel tempo. Het Nazi-Rijk stortte langzaam ineen. Op 20 juli 1944 werd zelfs een bomaanslag gepleegd op Hitler in zijn eigen hoofdkwartier te Rastenburg (Oost-Pruisen). Het was toen duidelijk dat Duitsland de oorlog zou verliezen.

Ook te Zedelgem waren deze geruchten doorgedrongen, ondanks de vijandige propaganda. Enkele dagen voor de landing, op 28 mei 1944, was Sint-Michiels nog gebombardeerd. Vele Zedelgemnaren, die 's namiddags uit nieuwsgierigheid waren gaan zien, kwamen midden in de tweede bommengolf en zagen de dood voor ogen.

Naarmate de geallieerden naderden, nam de zenuwachtigheid onder de bevolking toe. Na vier jaar, eindelijk hoop op bevrijding! Nochtans werd de zomer van 1944 te Zedelgem nog door twee jammerlijke gebeurtenissen gekenmerkt, die het hele dorp beroerden. Op 16 juli 1944 werd te Varsenare de Zedelgemse wachtmeester Ferdinand De Lil aangehouden door de bezetter. De Lil was beroepsmilitair vóór de oorlog en leider van de lokale verzets-groepering. Hij werd gevankelijk meegevoerd.

Naar aanleiding van de "kleine kermis" op het dorp werd op 13 augustus 1944 een bal gehouden. Rond 18 u. kwam het tot een ruzie tussen André Landuyt, een 23-jarige ongehuwde jongeman uit Aartrijke en een lid van de "Vlaamse Wacht", in de volksmond "zwarthemden" genoemd. Beiden gingen op straat verder bekvechten. De Vlaamse wacht werd het plots beu, trok zijn revolver en schoot Landuyt neer. Hij overleed kort erop. De kermisstemming was onmiddellijk verdwenen en elkeen keerde verslagen en met de vuist in de zak naar huis.

Intussen vorderde de geallieerde opmars vrij snel; op 19 juli werd Caen veroverd; op 3 augustus Rennes, 8 augustus Le Mans, 16 augustus Chartres en op 17 augustus Orléans. Op 19 augustus stonden de geallieerden voor

de Seine. De dag erop hadden ze reeds een bruggenhoofd te La Roche-Guyon. Parijs was in zicht; het werd bereikt op 24 augustus en viel op 25 augustus. De verdere opmars verliep in blitztempo. Op 2 september 1944 werd de Belgische grens overschreden. De volgende dag werd Doornik bevrijd en nog diezelfde dag werd Brussel door de geallieerden ingenomen. Een onbeschrijflijke menigte juichte de bevrijders toe. Een dag later, 4 september, viel een vrijwel onbeschadigd Antwerpen in geallieerde handen. Gent volgde op 6 september.

De kuststreek werd slechts later bevrijd. De havens van Pas-de-Calais en de Vlaamse kust waren immers extra versterkt door de Duitsers. Hitlers staf wilde immers de geallieerde aanval vertragen door te verhinderen dat men gebruik kon maken van de Kanaal- en Belgische havens voor aanvoer van mannen, materiaal en vooral bevoorrading. Tot dan toe moesten immers nog steeds de Normandische noodhavens gebruikt worden.

In deze kuststrook, waartoe ook Zedelgem behoorde, werd het Vijftiende Duitse leger geïnstalleerd, onder bevel van Generaal von Zangen. Begin september telde het ongeveer 100.000 man. Von Zangen kreeg op 6 september bevel garnizoenen te leggen in Le Havre, Boulogne, Duinkerken en Calais en de rest van zijn troepen over de Schelde naar Walcheren, Beveland en zo naar Midden-Nederland terug te trekken. Hij zou daarin grotendeels slagen.

Ook uit Zedelgem trokken de Duitsers zich dus stelselmatig terug begin september. De aftocht verliep van hier naar Brugge en vandaar naar Zeeuws-Vlaanderen. Het Leopoldkanaal en het Afleidingskanaal van de Leie ("de Vuile Vaart") werden uitgebouwd tot een versterkte gordel.

Bij hun aftocht uit Zedelgem wilden warmgestoomde weerstanders het vuur openen op de achteruittrekkende soldaten. Ze lagen met drie man verscholen in een hooimijt en op een andere plaats in een gracht. Alleen het koelbloedig optreden van enkelen, waaronder de commandant van de plaatselijke rijkswacht, de heer Lommens, kon hen hiervan weerhouden. Deze

onberedeneerde vorm van vaderlandsliefde had in verscheidene andere dorpen het neerschieten van vele burgers tot gevolg. Ook werden aan het standbeeld voor de slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog naast het kerkhof, een bloementuil en een Belgische vlag geplaatst. Burgers namen ze weg vooraleer Duitse soldaten ze te zien kregen.

Verder verliep de Duitse aftocht vrij geordend. De soldaten waren meestal per fiets of met kar en paard; men was ver van het gemotoriseerde Duitse Leger van 1940. Veel burgers stonden voor de deur de aftocht te bekijken, wat niet altijd verstandig was. Zo deed zich in de Sint-Laurentiusstraat een valpartij voor. Een Duitse officier liep naar de gevallen soldaat, vroeg hem : "Sind Sie geschlagen ?" en wees hierbij naar de buitenstaande burgers. De eerlijke soldaat antwoordde: "Nein". Een tegenovergesteld antwoord had heel zeker de dood van een aantal dorpsgenoten betekend.

Vóór hun algehele aftocht lieten de Duitsers hun munitievoorraden springen, die opgestapeld lagen in het Munitiepark op het Vloetenveld. Over deze gebeurtenis wijden we nu meer gedetailleerd uit.

Eerst enkele woorden over de Weerstand te Zedelgem. We kunnen hierin drie takken onderscheiden. De eerste was de "Gewapende Weerstand", wiens opdracht er vooral in bestond sabotage te plegen en de vijand desnoods gewapend te bestrijden. Reeds tijdens de oorlog waren enkele Zedelgemnaren als Weerstander actief. Hun leider was wachmeester Ferdinand De Lil. Deze groep was weinig actief te Zedelgem zelf. Regelmatig waren er bijeenkomsten van de mensen van het gehele gewest. Op één van die bijeenkomsten te Varsenare op zondag 16 juli 1944, werd De Lil aangehouden door de Duitsers, die door verraad van deze bijeenkomst op de hoogte waren. Bij de aftocht van de Duitse troepen wilden enkele weerstanders ze, zoals gezegd, te lijf gaan, wat gelukkig kon vermeden worden. De achteruittrekkende Duitsers alhier waren immers geen ordeloze en verspreide bende, die gemakkelijk uitgeschakeld kon worden. Ze maakten deel uit van het nog vrij goed georganiseerde Vijftiende Leger en iedere vorm van gewapend verzet zou zeker in het bloed zijn gesmoord.

†
Wij herdenken het heldhaftig offer
van

Heer Ferdinand DE LIL

WACHTMEESTER der D. T. C. A.
Leider der Verzetsgroepening van Zedelgem
Echtgenoot van Vrouw Jeanne De Ridder
gehoren te Geeraardsbergen, den 13 Maart 1913, luf-
felijk aangehouden te Varsenare den 16 Juli 1944 en
als Politieke Gevangene gestorven in het folterkamp
van Neuengamme (bij Hamburg) den 14 Januari 1945.

Onder de verschrikkingen der Duitse bezetting leed zijn vaderlandsleven hart geweldig. Als beroepsmilitair rekende hij het zich tot plicht zoo vroeg mogelijk tot heimelijken weerstand tegen den vijand over te gaan. De maanen van de ondergrondse beweging erkenden in hem den aangewezen leider. Wie was er zoo daadkrachtig en zwijzaam, wie zoo moedig en bedacht!

Op een frischen Zondagmorgen begaven zich de voor-
mannen van het gewest naar een geheime vaderlandsche
vergadering, waar zij in een hinderlaag verraderlijk gevang-
en werden genomen. Nooit zou hij zijn dorp of zijn huis
terug zien, noch de minste betrekking met de zijnen hebben.
Hier is de scheiding voor altijd begonnen.

Berat heeft hij gehandeld, dan gezwegen.... Het redde
hem van de doodstraf, maar dan is ook zijn lijdensweg be-
gonnen. De goddelijke Meester droeg zijn kruis tot op den
top van Calvariz, ook hij heeft het zijne gedragen tot het
bittere einde. Hij droeg het met kloekmoedigheid en be-
klangde zich niets.

Voor de vrijheid en de redding van zijn volk leefde hij in
de ergste slaverij, die men uitdenken kan. Onder ontber-
ingen, mishandelingen en sielieiden is hij bezweken.

Over den dierbaren doode treuren nu ontelbare vrienden,
verkleefde Ouders en Familieleden, doch vooral zijne teer-
geliefde ECHTGENOOTE met hare twee kleine kinder-
tjes.

Aan U allen, mijne Geliefden, dacht ik in mijn bittere
stervenstonen en bad voor U, opdat de goede God U
iets mocht geven van den moed en het Godsvertrouwen,
dat in mijn hart leefde en er nooit is uitgegaan.

Zijn schoone ziel ruste in ouwlijen vrede

De familie DE LIL en DE RIDDER
zeer getroffen door de
blijken van deelneming,
bieden U hunnen inni-
gen dank.

Drukkerij De Ketelare-De Bies Zedelgem Tel. 140

Een tweede groep waren de mensen van de vluchtroutes. Gelande parachutisten of ontsnapte krijgsgevangenen werden veilig overgebracht naar Engeland via plaatselijke kernen en agenten. Ook te Zedelgem was er zo'n kern. De leidende figuur was vooral Andreas Goegebeur, die als bakkersgast bij bakker Pattyn overal kwam met zijn broodkar. Beroemd is het geval van drie ontsnapte Algerijnse krijgsgevangene officieren, door hem vervoerd in zijn broodkar! Ook andere moedige dorpsgenoten hielpen, door mensen te verbergen of hen voedsel aan te brengen.

Een laatste groep, zij het veel beperkter, waren de lokale mensen van de spionage- en inlichtingendienst "Intelligent Service", die vooral nuttige inlichtingen doorpseelde aan de geallieerden. Onder invloed van de regionale afdelingsleidster waren ook hier enkele mensen bedrijvig.

Ook André Goegebeur leverde prachtig werk. Zo werden alle munitiebewegingen aan het station te Zedelgem trouw gerapporteerd. Het zou deze groep mensen zijn, die zich in die septemberdagen voor Zedelgem zeer verdienstelijk zouden maken.

Het Duitse Opperbevel had reeds vroeger bevel gegeven alle militaire installaties in het munitiedepot te Zedelgem klaar te maken om te laten ontploffen in geval van terugtocht. De geallieerde inlichtingsdiensten waren hiervan op de hoogte en lichtten ook de plaatselijke verzetsmensen in. Toen eind augustus de Duitsers alles voor de terugtocht in orde maakten, was het duidelijk dat er moest ingegrepen worden. Maar niets kon gedaan worden zonder dat men beschikte over een plan van de elektrische leidingen die hiertoe ondergronds waren aangelegd. Deze leidingen bevonden zich 15 à 20 cm onder de oppervlakte en liepen samen naar een centraal punt in een speciaal daartoe geconstrueerde bunker, waar één druk op de knop volstond om het gehele depot op te blazen. Dat hierbij zeer veel schade zou worden aangericht in de aanpalende dorpen was zeker. Daarom wilde het Verzet vermijden dat het gehele depot in één keer zou opgeblazen worden. De Duitsers lichtten trouwens zelf de bevolking in over de mogelijke schade en vroegen alle vensters open te zetten, waardevolle voorwerpen van schouwen en banken te nemen en zich zoveel mogelijk in de velden te begeven.

Eerst moest dus een plan van de leidingen worden bemachtigd. De aangewezen persoon daarvoor was André Goegebeur. Als bakkersgast moest hij verscheidene malen daags brood voor het Duitse garnizoen afleveren in het depot. Hij was één van de enige burgers die er kwam. Hij liep dikwijls door één der bureaus en had daar plannen van het depot zien liggen. Op een avond was er niemand in het bureau en hij kon er één meesnappen. Het werd zorgvuldig overgetekend en nadien door André teruggebracht. De Duitsers hadden niets gemerkt.

De nacht voor de ontploffing drongen drie mannen vanaf de Zerkegemsestraat even voorbij de hofstede Lingier het depot binnen. Normaal moest het

depot zeer zwaar bewaakt worden, doch vele bewakers waren Vlaamse Wachten, die met de naderende bevrijding andere zorgen hadden dan scherp toe te zien. Met het plan slaagde men erin alle leidingen, behalve één, terug te vinden. Overal werd een klein stukje van de ondergrondse draad uitgesneden. De drie mannen slaagden erin ongezien terug buiten te komen.

De volgende dag om 11 u zou het depot springen. Veel Zedelgennaren bevonden zich buiten en wachtten angstig af. Toevallig werd op dit moment een munitietreintje op de militaire spoorweg door een Engels vliegtuig gemित्रailleerd. Plots een enorme knal. Te Zedelgem sneuvelden enkele ruiten door de luchtverplaatsing. Snellegem ving, door de speling van de wind, een groter deel op en daar waren nog weinig ruiten geheel. Nochtans was slechts een zeer klein gedeelte van het depot ontploft. De rest moesten de Duitsers laten springen door lonten, barak per barak. Deze kleinere ontploffingen veroorzaakten nog weinig schade. Was het ganse depot ineens gesprongen dan zouden er te Zedelgem, en vooral te Snellegem, heel wat huizen ingestort zijn en wellicht slachtoffers te betreuren geweest zijn, zoals dit bij andere depots wel het geval was. Het moedige optreden van deze Verzetsmensen heeft onze gemeenschap daarvoor behoed.

De volgende dagen verlieten de Duitse soldaten stelselmatig ons dorp. De meeste van deze soldaten zijn erin geslaagd, dankzij het degelijk plan van von Zangen, via Zeeuws-Vlaanderen en Nederland, Duitsland te bereiken, waar ze tot het einde zijn blijven vechten. Te Brugge werd een achterhoede geïnstalleerd, alsook achter het kanaal Brugge-Gent. Het gros van de troepen verschanste zich echter achter de twee vaarten. Zedelgem zelf lag open voor de bevrijders.

2. De bevrijding.

Die vrijdag, 8 september, zal bij veel oudere Zedelgennaren nog vers in het geheugen liggen. Even na 10 u liep in ieders mond: " Ze zijn daar !"

Oud en jong haastte zich in een dolle euforie naar de Aartrijkse- en de Torhoutse Steenweg. Belgische vlaggen verschenen op de meeste woningen. De Canadese tanks en legervoertuigen werden overstelpt met burgers die bloemen wierpen of er bovenop sprongen. Iedereen was buiten zichzelf. De soldaten deelden onmiddellijk chocolade en sigaretten uit en lieten zich de huldebetoningen welgevallen. Deze sfeer vinden we goed terug in het opstel van de toen 9-jarige Fernand Vandekerckhove, dat we in bijlage weergeven.

De eerste tanks die te Zedelgem toekwamen, waren te Wijnendale over de spoorweg Torhout-Oostende gekomen en hadden zo Aartrijke bereikt. Van daaruit kwamen ze via de Aartrijkse Steenweg (nu Brugsestraat), Zedelgem binnen. Te Zuidwege sloegen ze niet af naar het dorp, maar namen onmiddellijk de Torhoutsesteenweg richting Brugge. Ook Loppem zou dezelfde dag bevrijd worden. Doch Brugge zou nog enkele dagen moeten wachten, nl. tot 12 september. Ook bij Moerbrugge (kanaal Brugge-Gent) zou nog vrij fel gevochten worden alvorens de geallieerden het kanaal overschreden.

De troepen die Zedelgem bevrijdden behoorden tot de 21e Legergroep, onder Brits commando van Montgomery. Het was het 1e Leger van deze groep, die de kuststreek tussen de Seine en Antwerpen van Duitsers moest zuiveren en de nodige aanvoerhavens veroveren. De soldaten die Zedelgem bevrijdden behoorden tot de Canadese 4e Pantserdivisie, onder generaal-majoor Foster, die een onderdeel vormden van dit 2e Canadese legerkorps.

Aangezien de bevrijders te Brugge en bij Moerbrugge geblokkeerd waren, werden kampplaatsen aangelegd of werd bij de burgers logement genomen. Een dergelijke kampplaats lag op de hoek van de Aartrijkse Steenweg en de Kuilputstraat (kant Aartrijke). Veel Zedelgemnaren gingen er heen. Men kreeg er alles en nog wat, van de befaamde Player's sigaretten tot grote dozen corned beef en zelfs benzine. Langs de Groenestraat, recht tegenover de hoeve Vandekerckhove (Roeste Schuur) lag op het land van Stanislas Rommel een noodvliegveld. In de eerste wereldoorlog werd daar door de Duitsers een vliegveld aangelegd, dat evenwel nooit op continue wijze

in gebruik genomen. Op bepaalde militaire kaarten van de geallieerden kwam dit gegeven nog voor, zodat men deze plaats als noodvliegveld aanlegde. Enkele lichte vliegtuigen zijn er geland.

Sommige dorpsgenoten sloten zich aan bij de geallieerde legers, die vrijwilligers wierven. Onder hen André Goegebeur. Hij zou te Dudzele sneuvelen op 31 oktober 1944 (zie verder). Intussen hadden gewapende weerstanders, ook uit andere gemeenten, bepaalde mensen, die ervan verdacht werden met de Duitsers te hebben samengewerkt of Duitsgezinde sympathieën te hebben gekoesterd, aan hun huizen afgehaald en opgesloten in het toen leegstaande huis van Aimé Lievens (nu Groenestraat 69 - verbouwd), waar ze werden bewaakt. De Rijkswacht bleef afzijdig.

Bijlage

Tussen de vele mooie stukjes die werden ingebracht voor de tentoonstelling "75 jaar Sint-Leoschool en Broeders Xaverianen" in december 1980, trof ik onderstaand opstel aan. Het werd geschreven in 1945 door Fernand Vanderkerckhove (nu Groenestraat 97), die toen 9 jaar oud was. Frère Sebastiaan, die in die tijd de 2e graad gaf, schreef erbij: "Zeer goed gewerkt! 't Is juist als in 'n boek !" Ik laat het hieronder als bijlage verschijnen, zoals het werd geschreven, omdat het de sfeer van die dagen zeer raak typeert.

De bevrijding.

Op Vrijdag 8 September (O.L.Vrouw Geboorte) 1944 werden we in de voormiddag door het Canadeesch leger bevrijd. Het was zeer schoon weder. Plots rond 10 uur in de voormiddag hoorden we in de verte langs de kant van Aertrijcke het zwaar gedruis der tank's en jubelend geroep van het volk. Wij bleven enkele oogenblikken staan om te luisteren, en het gedruis naderde. Vader riep ze zijn daar, ik ga zien. Ik en mijn zusje en nonkel Camiel

liepen ook mede dwars over de velden naar de groote baan van Brugge-Torhout. Als we een paar 100 m. van de baan waren zagen we de eerste tancks voor vliegen. Als we ontrent 'n kwartier aan de baan stonden hoorden we wederom tancks afkomen, we dachten dat ze naar het dorp reden, maar al met eens zagen we ze aan Zuidwege afkomen. De menschen staken seffens de Belgische vlag uit. Mijn zusje had een bloementuil en wierp hem op de eerste tanck die voorbij reed. De soldaten groeten terug met hun twee vingers in de vorm van V. Dan kwam er een heele kolon en toen ze stil hielden haalde Papa zijn school engelsch te voorschijn, en seffens wisten we dat het Canadezen waren, en ik en zusje kregen elk een paar spekken, en Papa een engelsche cigaret. Om 1 uur gingen we naar huis om te eten. We zagen dan enkele vliegmachienen, ik was er niet bang van zooals ik in het bombardement van Sint Michiels zat. 's Namiddags wachte ik en zusje thuis en moeder en grootmoeder gingen ook eens zien naar de Canadezen. 's Avonds kwamen er Engelsche auto's en moto's op ons hoÿ gereden om te vernachten. Almet eens zagen we een rood licht in de luchtwij liepen allen weg uit genomen Papa die ons zegde dat dit 'n fusē was als teken voor de vliegers dat het nood vliegplein daar was, en wat later daalde er 'n lichte vliegmachien op het land van Stani Rommel. Het begon te duisteren en Papa kwam dan naar huis en sprak met de Engelsche soldaten, er was een kapitein bij die een weinig fransch sprak en zoo praten we tot laat in de nacht over den oorlog, dan gingen wij slapen. Wij hadden onze eerste bevrijdingsdag beleefd en dit zal lang in mijn geheugen blijven.
